

vyloženou z přístupu k přiměřenému bydlení však zřejmě tvoří bezdomovci. V ČR se jejich počet od počátku 90. let několikanásobně zvýšil, a ačkoliv podle odhadů zdaleka nedosahuje úrovně běžné v zemích, kde bezdomovectví představuje vážný sociální problém, zejména ve velkých městech se stává velmi negativně vnímaným jevem.

6.1 Mladí lidé a důchodci

V dalším textu se s ohledem na omezený prostor a dostupné datové zdroje zaměříme pouze na některé z výše uvedených skupin populace s nedostatečným přístupem k bydlení, zejména na problematiku bydlení seniorů a mladých lidí. Ačkoliv některé další skupiny nezůstanou zcela opomenuty, nelze se jim věnovat v takové šíři už z toho důvodu, že v rámci oficiálních statistik doposud nejsou vůbec nebo jen zcela okrajově evidovány.

Z první kapitoly analytické části studie věnované hodnocení finanční dostupnosti bydlení v ČR jednoznačně vyplynulo, že domácnosti důchodců tvořily v průběhu 90. let a tvoří i v současnosti nejohroženější sociální skupinu z hlediska míry zatížení výdaji na bydlení. Tabulka 1 doplňuje údaje uvedené v první kapitole o poněkud podrobnější třídění v rámci skupiny důchodců. Z tabulky je především jasně patrná skutečnost, že míra zatížení domácností důchodců žijících v nájemních a družstevních bytech dosahuje významně vyšších hodnot než u těch domácností důchodců, které žijí v bytech v osobním vlastnictví nebo ve vlastních domech. Z tabulky je rovněž zřejmé, že v rámci sociální skupiny důchodců patří mezi nejohroženější domácnosti jednočlenné, zejména pak jednočlenné domácnosti žen (míra zatížení těchto domácností bazickými výdaji na bydlení dosahuje v průměru téměř 32 % v nájemním sektoru bydlení a téměř 24 % ve vlastnickém sektoru). Je však nutno poznamenat, že při třídění tak vysokého stupně (podle sociální skupiny domácností, právní formy užívání domu/bytu, počtu členů domácnosti a pohlaví přednosty domácnosti) nejsou již uvedené výsledky z přísně statistického hlediska zcela spolehlivé (z důvodu nízkého počtu pozorování).

Tabulka 1: Míra zatížení výdaji na bydlení ve skupině důchodců v roce 2001

	Výdaje na bydlení (Kč)			Míra zatížení (%)		
	nájemné	bazické	úplné	výdaji na nájemné	výdaji bazickými	výdaji úplnými
<i>Nájemní byty (včetně družstevních)</i>	926	2 512	2 662	10,29	27,82	29,31
1 členná domácnost	802	2 114	2 214	11,73	31,16	32,58
- muži	778	2 049	2 188	10,98	28,89	30,93
- ženy	809	2 135	2 221	11,96	31,87	33,09
2 členná domácnost	1 102	3 079	3 301	8,25	23,06	24,64
<i>Byty v osobním vlastnictví nebo ve vlastním domě</i>	-	1 885	2 206	-	19,17	22,06
1 členná domácnost	-	1 576	1 764	-	22,80	25,42
- muži	-	1 369	1 561	-	18,38	20,85
- ženy	-	1 630	1 817	-	23,96	26,61
2 členná domácnost	-	2 121	2 541	-	16,38	19,48

Zdroj: SRÚ 2001, vlastní výpočty.

Další detailnější analýzy naznačují rovněž možnou korelaci mezi velikostí bydliště a mírou zatížení výdaji na bydlení domácností důchodců. Pro účely této analýzy bylo použito členění obcí používané ČSÚ a uváděné v SRÚ na krajská města (města s 50 000 a více obyvateli), městské obce (obce s více než 2 000 a méně než 50 000 obyvateli) a venkovské obce (převážně obce do 2 000 obyvatel). Ukazuje se, že existují statisticky signifikantní rozdíly v míře zatížení bazickými i úplnými výdaji na bydlení mezi domácnostmi důchodců žijícími v krajských městech, městských obcích a venkovských obcích. Zatímco průměrná míra zatížení bazickými výdaji na bydlení domácností důchodců v krajských městech přesahuje 27 % (z toho u domácností žijících v nájemním a družstevním sektoru atakuje v průměru hranici 29 %), v městských obcích činí v průměru něco přes 24 % a ve venkovských obcích dokonce jen 17,4 %. Rostoucí míra zatížení domácností důchodců s rostoucí velikostí obce přirozeně souvisí s větším zastoupením nájemního bytového fondu ve větších městech, přičemž v nájemním sektoru je zatížení výdaji na bydlení v průměru obecně nejvyšší.

Provedeme-li obdobnou analýzu jako pro skupinu důchodců i pro mladé domácnosti s přednostou ve věku do 35 let, pak i v tomto případě dostaneme podobné výsledky, ačkoliv hodnoty míry zatížení těchto domácností již nejsou tak vysoké jako u domácností důchodců. Jestliže například míra zatížení bazickými výdaji na bydlení jednočlenných domácností s přednostou ve věku do 35 let dosahuje v průměru 19,2 %, u dvoučlenných domácností už pouze 14,1 % (v případě míry zatížení úplnými výdaji na bydlení činí odpovídající hodnoty 21,7 % a 17,3 %). Signifikantně vyšší míry zatížení bazickými i úplnými výdaji na bydlení dosahují, podobně jako v případě domácností důchodců, mladé domácnosti žijící v nájemních a družstevních bytech v porovnání s těmi, které žijí ve vlastních domech (míra zatížení domácností v nájemním a družstevním sektoru bydlení se však podle údajů *SRÚ 2001* neliší od míry zatížení domácností žijících v bytech v osobním vlastnictví). Jestliže míra zatížení úplnými výdaji na bydlení mladých domácností v nájemních bytech činila v roce 2001 v průměru 20 %, míra zatížení domácností žijících ve vlastním domě byla v průměru o více než čtyři procentní body nižší. Zajímavou informací je rovněž skutečnost, že míra zatížení mladých domácností významně neroste s rostoucím počtem nezaopatřených dětí. Naopak, projevuje se zde spíše opačná závislost – míra zatížení domácností se dvěma nezaopatřenými dětmi bazickými výdaji na bydlení je statisticky významně nižší než míra zatížení domácností s přednostou do 35 let, které nemají nezaopatřené děti (vyloučíme-li z analýzy domácnosti s více než dvěma nezaopatřenými dětmi pro jejich nízké zastoupení v souboru). Příčinou této překvapivé skutečnosti jsou zejména příjmové rozdíly mezi mladými domácnostmi bez nezaopatřených dětí a s nezaopatřenými dětmi. Jestliže průměrná výše celkového čistého příjmu domácností bez nezaopatřených dětí činila v roce 2001 pouze 16 510 Kč, v případě domácností se dvěma nezaopatřenými dětmi 21 770 Kč. Průměrné měsíční bazické výdaje na bydlení domácností se dvěma nezaopatřenými dětmi jsou sice rovněž vyšší než výdaje na bydlení domácností bez nezaopatřených dětí, nicméně rozdíl činí necelých 600 Kč (průměrné bazické výdaje na bydlení bezdětných domácností činily 2 243 Kč, v případě domácností se dvěma nezaopatřenými dětmi 2 829 Kč). Rozdílná výše bazických výdajů na bydlení bezdětných mladých domácností a domácností s nezaopatřenými dětmi souvisí pochopitelně s rozdílnou velikostí obývaného domu/bytu. Průměrná podlahová plocha domu/bytu obývaného mladými bezdětnými domácnostmi činila podle *SRÚ 2001* 58,5 m², domácnosti se dvěma nezaopatřenými dětmi žily v domech/bytech o průměrné rozloze 78,3 m².

Míra zatížení neúplných rodin s dětmi (bez rozlišení, zda se jedná o čistou neúplnou rodinu, tj. rodinu s jedním rodičem a jedním nebo více nezaopatřenými dětmi nebo smíšenou neúplnou rodinu, s níž žijí ještě další členové domácnosti, obvykle příbuzní) byla rovněž hodnocena v první kapitole, přičemž bylo zjištěno, že zejména v porovnání s mírou zatížení úplných rodin patří tyto domácnosti skutečně mezi více ohrožené výdaji na bydlení. Vzhledem k nízkému zastoupení smíšených neúplných rodin s dětmi v datovém souboru (pouhých 13 domácností) bohužel nelze relevantně odpovědět na otázku, zda jejich míra zatížení výdaji na bydlení dosahuje významně nižších hodnot v porovnání s mírou zatížení čistých neúplných rodin. Zdá se, že míra zatížení neúplných rodin se významně neliší s ohledem na počet nezaopatřených dětí v těchto rodinách, ačkoliv v tomto případě se již opět jedná ze statistického hlediska o nespolehlivé třídění.

Další ze socioekonomických důvodů v přístupu k bydlení ohroženou skupinu domácností představují podle výše uvedeného výčtu domácnosti s jedním ekonomicko-aktivním členem. Na datech *SRÚ 2001* lze tuto skutečnost potvrdit a dokumentovat konkrétními údaji. Míra zatížení domácností s jednou ekonomicko-aktivní osobou dosahovala v průměru výše 17,6 % (hovoříme-li o výdajích na bydlení bazických, 20,2 % v případě výdajů na bydlení úplných), zatímco míra zatížení domácností se dvěma ekonomicko-aktivními osobami činila 12,7 % (resp. 15,5 % v případě výdajů úplných). Mezi domácnostmi s jedním ekonomicko-aktivním členem nenajdeme takové, které by žily ve vlastních domech, zastoupeny jsou pouze domácnosti žijící v nájemních bytech, družstevních bytech a bytech v osobním vlastnictví. I v případě těchto domácností však platí, že domácnosti obývající nájemní byty vykazují v porovnání s ostatními domácnostmi s jiným právním důvodem užívání domu/bytu signifikantně vyšší míru zatížení výdaji na bydlení (hovoříme-li o výdajích na bydlení bazických), statisticky významně se naopak neliší míra zatížení bazickými výdaji na bydlení mezi domácnostmi družstevního sektoru a domácnostmi obývajícími byty v osobním vlastnictví. Míra zatížení domácností s jednou ekonomicko-aktivní osobou se rovněž významně liší v závislosti na tom, zda osobou v čele domácnosti je muž nebo žena. Stojí-li v čele domácnosti muž, pak je míra zatížení bazickými výdaji na bydlení v průměru o pět procentních bodů nižší (činila 15,5 %) než u domácností, v jejichž čele stojí žena (v průměru 20,1 %). Uvedený rozdíl se sníží na 4 procentní body, jestliže do analýzy zahrneme pouze domácnosti s jedním ekonomicko-aktivním členem

bez nezaopatřených dětí (míra zatížení bazickými výdaji na bydlení u domácností v jejichž čele stojí muž činila 16,3 %, pro domácnosti v jejichž čele stojí žena 20,6 %). Důvodem zjištěných rozdílů je značná příjmová diferenciace, která v průměru přetrvává mezi domácnostmi v jejichž čele stojí muž a domácnostmi v čele se ženou. Domácnosti, jejichž přednostou je muž, dosahují v průměru téměř o 5 000 Kč vyšších celkových čistých měsíčních příjmů v porovnání s domácnostmi, v jejichž čele stojí žena. Průměrné bazické výdaje na bydlení obou typů domácností se přitom statisticky významně neliší, ačkoliv domácnosti v čele s muži žijí ve větších domech/bytech než domácnosti v čele se ženami (průměrný rozdíl v celkové podlahové ploše jimi obývaných bytů činí 14 m²). Pro domácnosti s jedním ekonomicko-aktivním členem platí rovněž závislost mezi mírou zatížení výdaji na bydlení a velikostí bydliště. Zatímco míra zatížení domácností v krajských městech bazickými výdaji na bydlení dosahovala v roce 2001 v průměru výše 20,4 %, v případě domácností z městských obcí činila 18,1 % a u domácností z venkovských obcí pak v průměru dokonce pouhých 13,3 %. Struktura bytového fondu v obcích různé velikosti i v tomto případě bezpochyby hraje úlohu, nicméně vzhledem k absenci domácností žijících ve vlastních rodinných domech pouze z hlediska odlišného zastoupení nájemních a družstevních bytů a bytů v osobním vlastnictví.

Domácnosti nezaměstnaných, národnostní a etnické menšiny, imigranti, uprchlíci a bezdomovci tvoří skupiny, které se v běžných statistických průzkumech prakticky neobjevují, protože jsou do značné míry obvyklými výběrovými metodami nepodchytitelné. Čas od času se však objeví specializovaná šetření, která se alespoň v omezené míře snaží odhalit specifické sociální a životní podmínky těchto domácností, oblast bydlení nevyjímaje. V současné době však nedisponujeme daty z žádného z podobných šetření.

Vzhledem k malému počtu domácností zahrnutých do šetření *Statistiky rodinných účtů* nelze s ohledem na nízkou reliabilitu výsledků provádět podrobnější analýzy zahrnující třídění vyššího stupně pro vybrané skupiny domácností ohrožené v přístupu k přiměřenému bydlení. V roce 2001 však Český statistický úřad realizoval rozsáhlý výzkum na vzorku 10 599 domácností s názvem *Sociální situace domácností v roce 2001 (SSD 2001)*, jehož účelem bylo získat nejnovější reprezentativní údaje o sociálně-demografických charakteristikách osob i domácností v ČR, úrovni a stupni dife-

renciace jejich příjmů, informace o vybavenosti domácností a charakteristikách bydlení. Do výzkumu bylo zařazeno i poměrně mnoho postojových otázek, z nichž značná část se týkala bydlení, a na ně se zaměříme i v dalším textu. Šetření probíhalo na přelomu května a června roku 2001 (výjimku představovala Praha, kde trval sběr dat delší dobu), domácnosti byly vybírány metodou dvoustupňového náhodného výběru z centrálního registru sčítacích obvodů. V prvním výběrovém stupni byly náhodně vybrány sčítací obvody, ve druhém stupni bylo v každém z těchto sčítacích obvodů náhodně vybráno 8 bytů. Šetření bylo prováděno formou interview s vyškolenými tazateli, ve výjimečných případech bylo vyplnění dotazníku ponecháno na samotné domácnosti. Vlastní zjišťování proběhlo v 16 766 bytech, ale počet vyšetřených bytových domácností činil jen cca 60 % z uvedeného počtu bytů. Jednoznačně nejhorší situace byla v Praze, kde se podařilo vyšetřit jen čtvrtinu bytů. Data získaná z šetření byla následně převážena, aby byl odstraněn vliv nevyšetřených bytových domácností, ke konstrukci vah byly použity definitivní výsledky SLDB 2001 korigované údaje ze statistiky sociálního zabezpečení a výsledky *Výběrového šetření pracovních sil*. Další úpravy dat se týkaly dopočtů tzv. *non-response* (tj. chybějících odpovědí u některých otázek v dotazníku) a korekce podhodnocení příjmů. Konkrétně u otázek týkajících se nákladů na bydlení byl počet chybějících údajů natolik vysoký (pohyboval se v rozmezí 4 % až 15 %), že bylo vzhledem k neexistenci dostatečně spolehlivých zdrojů, o něž by bylo možno se při dopočtech opřít rozhodnuto, údaje o nákladech na bydlení nezpracovávat. Z tohoto důvodu nelze ani na tomto jinak velmi rozsáhlém datovém souboru provádět podrobnější analýzy finanční dostupnosti bydlení založené na propočtech indikátorů podílu výdajů na bydlení k příjmům domácností. Jistým nedostatkem se rovněž jeví fakt, že údaje v datovém souboru se vztahují ke dvěma různým časovým obdobím. Zatímco demografické a sociální charakteristiky osob, údaje o jejich ekonomické aktivitě, zdraví a subjektivní názory se vztahují k období průběhu šetření (tj. květnu a červnu roku 2001), stejně jako údaje zjištěné za domácnost jako celek, tj. údaje o bytu, jeho vybavenosti a současné ekonomické situaci domácnosti, údaje o příjmech domácností a osob jsou uvedeny za celý rok 2000. Z důvodu tohoto časového rozdílu mohou v datech vznikat zdánlivé nekonzistence (např. příjmy ze zaměstnání u domácností důchodců bez ekonomicky aktivních osob, domácností nezaměstnaných apod.).

Údaje jsou v datovém souboru uvedeny za hospodařící domácnosti, tj. skupiny osob bydlící v daném bytě, které spolu společně žijí a hospodaří, tj. hradí základní výdaje domácnosti. Osobou v čele domácnosti byl v úplné rodině vždy muž, přičemž druh jeho ekonomické aktivity nebyl rozhodující. V neúplných rodinách a nerodinných domácnostech byla pro určení osoby v čele domácnosti rozhodující na prvním stupni ekonomická aktivita a na druhém stupni výše peněžního příjmu jednotlivých osob hospodařící domácnosti. Sociální skupina domácnosti byla obdobně jako v šetření *Statistiky rodinných účtů* určena podle sociální skupiny osoby v čele domácnosti, přičemž byly rozlišeny následující typy domácností: domácnosti zaměstnanců (osoba v čele v závislém pracovním poměru), domácnosti samostatně činných v zemědělství (osoba v čele provozovala podnikatelskou činnost v odvětvích zemědělství, lesnictví, rybolov a souvisejících oblastech), domácnosti samostatně činných mimo zemědělství (osoba v čele podnikala v nezemědělských odvětvích nebo vykonávala nezávislé povolání), domácnosti důchodců s ekonomicko-aktivními členy (osobou v čele domácnosti byl nepracující důchodce, ale některá další osoba v domácnosti byla v době šetření ekonomicky aktivní), domácnosti důchodců bez ekonomicky aktivních členů (žádný člen domácnosti nebyl ekonomicky aktivní, osoba v čele pobírala důchod), domácnosti nezaměstnaných (osoba v čele nebyla v době šetření ekonomicky aktivní a byla evi-

dována na úřadu práce jako nezaměstnaná, příjem podpory v nezaměstnanosti nebyl rozhodující), ostatní domácnosti (osoba v čele nebyla ekonomicky aktivní, ani nebyla příjemcem důchodu).

Z dat souboru *SSD 2001* například vyplývá, že mezi domácnostmi důchodců najdeme řadu takových, které žijí v domech/bytech nevyhovujících současným běžným standardům bydlení. Běžnými standardy máme v tomto případě na mysli přítomnost vlastní kuchyně, koupelny a toalety v bytě, tekoucí teplé vody, případně ústředního topení. Tabulka 2 ukazuje podíly domácností v jednotlivých sociálních skupinách, které ve svém domě/bytě disponují vlastní kuchyní, koupelnou, splachovací toaletou, teplou vodou a ústředním topením nebo jeho ekvivalentem (etážové topení apod.), resp. podíly těch domácností, které je sdílí s jednou či více dalšími domácnostmi, resp. podíly domácností, které toto příslušenství ve svém domě/bytě vůbec nemají. Z tabulky je jasně patrné, že mezi domácnostmi důchodců společně s domácnostmi nezaměstnaných je mnohem častějším jevem buď úplná absence uvedeného příslušenství nebo jeho sdílení s více domácnostmi, nejzjevnější je to v případě splachovací toalety, teplé vody a vytápění (statistická významnost tohoto jevu byla ověřena pomocí standardního chí-kvadrát testu).

Tabulka 2: Vybavenost základním příslušenstvím k bytu podle sociální skupiny domácnosti

	<i>Kuchyň</i>			<i>Koupelna</i>			<i>Splachovací toaleta</i>			<i>Teplá voda</i>		<i>Vytápění</i>	
	<i>vlastní</i>	<i>společná</i>	<i>není</i>	<i>vlastní</i>	<i>společná</i>	<i>není</i>	<i>vlastní</i>	<i>společná</i>	<i>není</i>	<i>ano</i>	<i>ne</i>	<i>ano</i>	<i>ne</i>
dělník	95,4	3,3	1,4	94,2	4,4	1,4	93,7	4,0	2,2	96,9	3,1	95,9	4,1
samostatně činný (mimo zemědělství)	96,8	1,9	1,3	97,4	1,9	0,7	97,8	1,6	0,6	99,2	0,8	98,7	1,3
zaměstnanec	95,8	2,0	2,2	97,0	2,3	0,6	96,8	2,3	0,9	98,8	1,2	98,5	1,5
důchodce v dom. s EA členy	98,4	1,2	0,5	97,2	2,1	0,7	96,9	1,4	1,6	98,4	1,6	96,9	3,1
důchodce v dom. bez EA členů	94,4	1,8	3,8	93,2	2,6	4,2	91,5	2,3	6,2	92,2	7,8	92,5	7,5
nezaměstnaný	92,9	3,8	3,2	90,0	3,8	6,2	89,1	4,1	6,8	89,7	10,3	90,0	10,0

Poznámka: Společná kuchyň, koupelna či toaleta znamená sdílená dvěma a více domácnostmi.

Zdroj: *Sociální situace domácností 2001*

Chybějící nebo sdílené základní příslušenství k domu/bytu je v případě domácností důchodců typické zejména pro domácnosti obývací vlastní samostatně stojící rodinné domy ve venkovském osídlení. Z celkového počtu domácností důchodců (bez EA členů), které mají společnou toaletu nebo dokonce splachovací toaletu nemají, jich ve vlastních domech žije plných 70,5 %, téměř 68 % z nich má obydli ve venkovském osídlení a více než 66 % vlastní samostatně stojící rodinný dům. Pokud bychom se zaměřili pouze na nájemní bytový fond (ať už ve vlastnictví obcí nebo soukromých majitelů), pak i v tomto případě je mezi domácnostmi důchodců signifikantně vyšší počet rodin obývajících hůře vybavené byty (s chybějícím nebo společným základním příslušenstvím), zejména pak v bytech soukromých majitelů. Rozdíl mezi jednotlivými sociálními skupinami však již zdaleka není tak významný jako v situaci, kdy do srovnání zahrneme všechny typy bydlení (včetně vlastnického).

Zajímavé výsledky dostaneme i tehdy, provedeme-li obdobné třídění jako v tabulce 2 podle věku přednosti domácnosti. Kromě toho, že se potvrzuje, že mezi „nejstaršími domácnostmi“ (domácnostmi s předností ve věkové kategorii 66 letých a starších) jsou nejvíce zastoupeny ty, které nedisponují základním příslušenstvím ve vybavení bytu, rovněž se ukazuje, že mezi „nejmladšími domácnostmi“ (domácnostmi s předností v prvních dvou věkových kategoriích, tj. ve věku do 35 let) jsou mnohem častěji zastoupeny domácnosti, které jsou nuceny sdílet základní příslušenství domu/bytu

s další (nebo dalšími) domácnostmi. Jedná se především o mladé domácnosti, které bydlí v samostatně stojících rodinných domech ve venkovském osídlení a jejich právní důvod užívání bytu je nejčastěji charakterizován jako „ostatní bezplatné užívání“. Většina z nich sdílí dům nebo byt s jednou další hospodářící domácností (83,5 % z celkového počtu domácností s předností ve věku do 35 let a společnou toaletou v domě/bytě). Převážně se tudíž zřejmě jedná o klasické vícegenerační soužití v rodinných domech (ač může být v řadě případů nechtěné) typické spíše pro venkovské osídlení (41,7 % z celkového počtu domácností s předností ve věku do 35 let a sdílenou toaletou v domě/bytě žije ve venkovských obcích s méně než 2 000 obyvateli). Vyšší podíl mladých domácností nucených sdílet jeden z typů základního příslušenství bytu s jednou nebo více dalšími domácnostmi je patrný i v sektoru nájemního bydlení, nicméně vzhledem k poměrně nízkému zastoupení nejmladších domácností (v tomto případě domácností s předností ve věku do 25 let) v souboru se při tomto třídění již dostáváme na hranici, kdy lze oprávněně pochybovat o reliabilitě získaných výsledků.

V rámci šetření *SSD 2001* byla domácnostem položena rovněž řada postojových otázek, které se mimo jiné týkaly jejich spokojenosti se stavem domu/bytu a stavem okolního prostředí. Baterie otázek zaměřená na problémy se stavem domu/bytu zjišťovala spokojenost s velikostí bytu, problémy soužití s jinou rodinou, problém s nedostatkem světla v bytě, nedostatečným vytápěním, vlhkostí v bytě, špatným sta-

Tabulka 3: Vybavenost základním příslušenstvím k bytu podle věku přednosti domácnosti

Věk přednosti domácnosti	Kuchyň			Koupelna			Splachovací toaleta			N
	vlastní	společná	není	vlastní	společná	není	vlastní	společná	není	
18 – 25 let	87,0	8,0	5,0	89,2	8,8	1,9	89,2	8,8	1,9	362
26 – 35 let	93,2	3,9	2,9	94,6	4,4	0,9	94,2	4,2	1,6	1 687
36 – 45 let	97,3	1,5	1,2	96,5	1,9	1,6	96,3	1,8	1,9	1 908
46 – 55 let	96,8	2,1	1,1	96,0	2,9	1,1	95,7	2,6	1,7	2 459
56 – 65 let	95,8	1,9	2,3	95,7	2,5	1,8	95,2	2,2	2,6	1 704
66 a více let	94,7	1,5	3,8	93,1	2,4	4,5	91,2	2,1	6,7	2 479

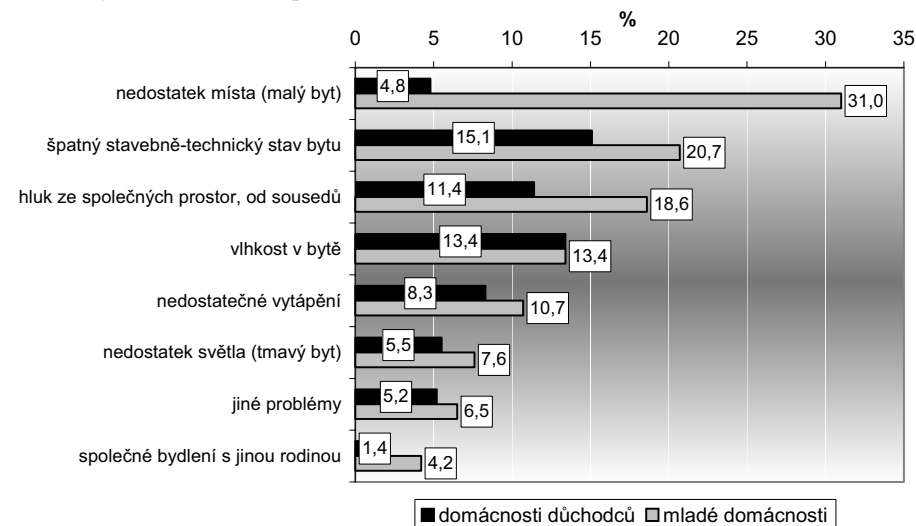
Poznámka: Společná kuchyň, koupelna či toaleta znamená sdílená dvěma a více domácnostmi.

Zdroj: *Sociální situace domácností 2001*

vebně-technickým stavem bytu, hlukem ze společných prostor nebo od sousedů a jiné problémy. Baterie otázek k problémům s okolním prostředím zjišťovala výskyt: hluku z ulice, vandalismu a kriminality, znečištění ovzduší, nečistoty na silnicích a chodnících, nedostatečného pouličního osvětlení, nedostatku parkovacích ploch, nedostatku zeleně, špatné dostupnosti veřejnou dopravou a jiných problémů. Na základě hodnocení úhrnu odpovědí na obě baterie otázek lze konstatovat, že domácnosti důchodců (pro účely analýzy jsme uvažovali pouze domácnosti důchodců bez dalších EA členů domácnosti) jsou obecně spokojenější jak se stavem domu/bytu v němž žijí, tak se stavem okolního prostředí, v porovnání se skupinou mladých domácností (s předností ve věku do 35 let). Zatímco ve skupině mladých domácností 57,1 % domácností uvedlo jeden a více problémů se stavem domu/bytu, mezi domácnostmi důchodců to bylo pouhých 38,3 %. Obdobně 76,8 % mladých domácností zmínilo jeden nebo více problémů se stavem okolního prostředí, zatímco ve skupině domácností důchodců činil odpovídající podíl pouze 66 %. Pořadí jednotlivých problémů podle četnosti jejich výskytu ve skupině domácností důchodců a mladých domácností znázorňují grafy 1 a 2.

Z grafu 1 je patrné, že obecně nejčastější problém, který se týká stavu domu/bytu, s nímž se setkávají mladé domácnosti, souvisí s nedostatečnou velikostí bytu (plných 31 % domácností s předností ve věku do 35 let zmínilo právě tento problém), následuje špatný stavebně-technický stav bytu a třetím nejfrekventovanějším problémem ve skupině mladých domácností je hluk ze společných prostor a od sousedů. Nejčastěji zmiňovaným problémem souvisejícím se stavem domu/bytu ve skupině domácností důchodců byl špatný stavebně-technický stav bytu, dále vlhkost v bytě a třetím nejčastěji uváděným problémem byl, stejně jako u mladých domácností, hluk ze společných prostor a od sousedů. Největší rozdíl v četnostech zmiňovaných problémů mezi mladými domácnostmi a domácnostmi důchodců se týkal nedostatku místa v bytě a společného bydlení s jinou rodinou; mladé domácnosti oba tyto problémy jmenovaly výrazně častěji.

Graf 1: Problémy se stavem domu/bytu ve skupině domácností důchodců a skupině mladých domácností (s předností ve věku do 35 let)

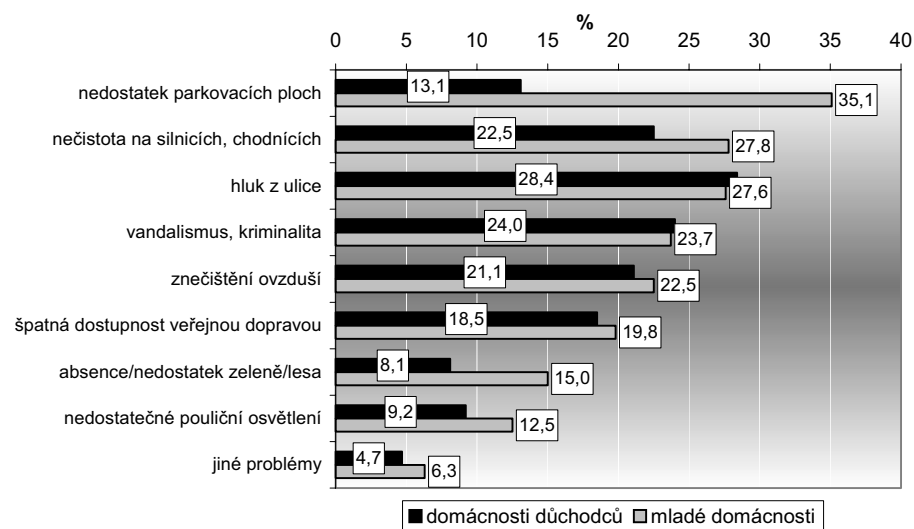

Poznámka: četnosti odpovědí „ano“ (tj. domácnost zaznamenala uvedený problém).

Zdroj: Sociální situace domácností 2001.

Z grafu 2 je zřejmé, že mladé domácnosti uváděly jako nejčastější problém s okolním prostředím nedostatek parkovacích ploch, zatímco ve skupině důchodců to byl hluk z ulice. Ani na v pořadí druhém nejfrekventovanějším problému se obě skupiny domácností neshodly – pro mladé domácnosti jím byla nečistota na silnicích a chodnících, pro domácnosti důchodců vandalismus a kriminalita. Třetím nejvíce uváděným problémem pro mladé domácnosti byl hluk z ulice, pro domácnosti důchodců nečistota na silnicích a chodnících. Dvěma problémy, na kterých se obě porovnávané skupiny domácností nejvíce „neshodly“ (tj. problémy, kde se nejvíce u obou skupin lišily četnosti uváděných odpovědí) byly nedostatek parkovacích ploch (pro domácnosti důchodců se jedná o nepříliš podstatný problém zřejmě s ohledem na skutečnost, že dříve či později je většina z nich v důsledku zhoršujícího se zdravotního stavu nucena vzdát se přepravy vlastním vozem) a absence/nedostatek zeleně nebo lesa (mladé domácnosti tento problém uváděly výrazně častěji).

Graf 2: Problémy s okolním prostředím ve skupině domácností důchodců a skupině mladých domácností (s předností ve věku do 35 let)

Poznámka: četnosti odpovědí „ano“ (tj. domácnost zaznamenala uvedený problém).

Zdroj: Sociální situace domácností 2001.

Nejčastěji zmiňovaným problémem mladých domácností byl nedostatek místa v aktuálně obývaném bytě/domě, přičemž tento problém uváděly zejména domácnosti žijící v bytových domech, především v bytových domech s 10 a více byty, situovaných ve vnitřní zástavbě činžovních domů a na sídlišťích, s nájemním vztahem k užívanému bytu (obecnímu nebo soukromému). Uvedený problém zmiňovaly ve větší míře rovněž domácnosti s větším počtem závislých dětí (nejčastěji se dvěma nebo třemi závislými dětmi), domácnosti žijící v Praze a městských obcích. Počet hospodařících domácností žijících v jednom bytě se kupodivu neukázal jako významný faktor určující, zda domácnost zmínila velikost bytu jako problém či nikoliv. V případě domácností důchodců byl nejčastěji uváděným problémem špatný stavebně-technický stav domu/bytu, na který si stěžovaly zejména domácnosti obývající nájemní byty ve vlastnictví soukromé osoby nebo firmy a nájemníci v obecních nájemních bytech. Šlo zejména o nájemníky v bytových domech s méně než 10 byty bez ohledu na velikost

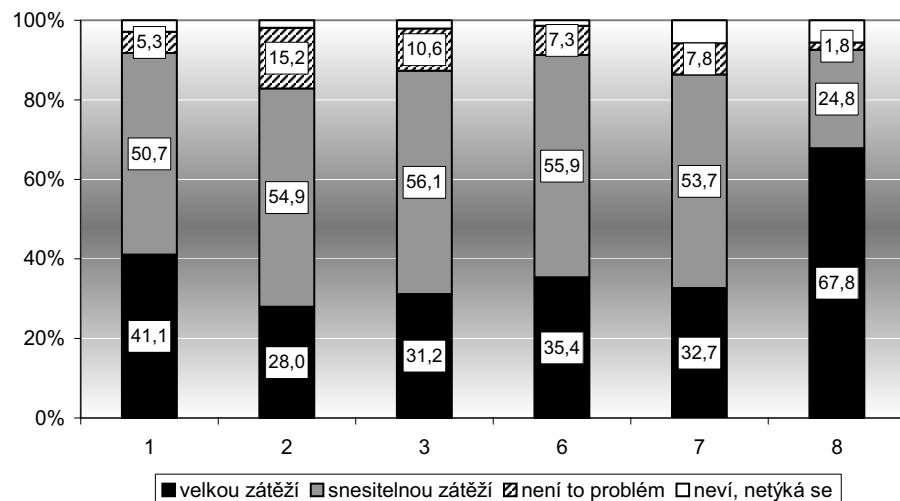
bydliště (neprokázala se souvislost mezi velikostí či typem obce a frekvencí s jakou domácnosti důchodců uváděly tento problém).

Mladé domácnosti z obcí s více než 10 000 obyvateli, městských obcí a krajských měst žijící v bytových domech s 10 a více byty v sídlištním typu zástavby byly těmi, které v porovnání s jinými mladými domácnostmi významně častěji spatřovaly problém spojený se stavem okolního prostředí v nedostatku parkovacích ploch. Nejčastěji uváděným problémem domácností důchodců spojeným s okolním prostředím byl hluk z ulice. Na tento problém si stěžovaly ve zvýšené míře domácnosti žijící ve velkých městech (s 50 000 až 99 999 obyvateli a ve velkoměstech nad 100 000 obyvatel), tj. především z krajských měst a velkých městských obcí, obyvatelé bytových domů s 10 a více byty a bytových domů s méně než 10 byty situovaných především v historickém středu města a vnitřní zástavbě činžovních domů. Současně se jednalo především o domácnosti obývající nájemní byty ve vlastnictví obce nebo soukromé osoby.

V rámci šetření SSD 2001 byly domácnosti rovněž tázány, jak velkou finanční zátěž pro ně představují náklady na bydlení obecně. Rozložení odpovědí je pro jednotlivé sociální skupiny znázorněno v grafu 3.

Z grafu 3 vyplývá, že náklady na bydlení jsou jednoznačně největší zátěží pro domácnosti nezaměstnaných, z nichž skoro 68 % uvedlo, že pro ně představují velkou zátěž. Překvapivě se však ukazuje, že domácnosti důchodců (ať už žijících ve společné domácnosti s EA osobami nebo bez nich) nepovažují zatížení náklady na bydlení za tak velký problém jako například domácnosti dělníků, kde větší část domácností (v porovnání s domácnostmi důchodců) uvedla, že náklady na bydlení jsou pro ně velkou zátěží. Dokonce ani rozdíl v odpovědích domácností zaměstnanců a důchodců není tak významný, jak bychom na základě předchozích analýz využívajících jiné datové soubory mohli očekávat. Je však nutno podotknout, že mezi domácnostmi důchodců (bez EA členů) byl ze všech skupin nejvyšší podíl těch domácností (5,8 %), které uvedly odpověď „neví, netýká se“.

Graf 3: Struktura odpovědí na otázku, jak velkou finanční zátěží pro domácnost jsou náklady na bydlení, podle sociální skupiny domácnosti

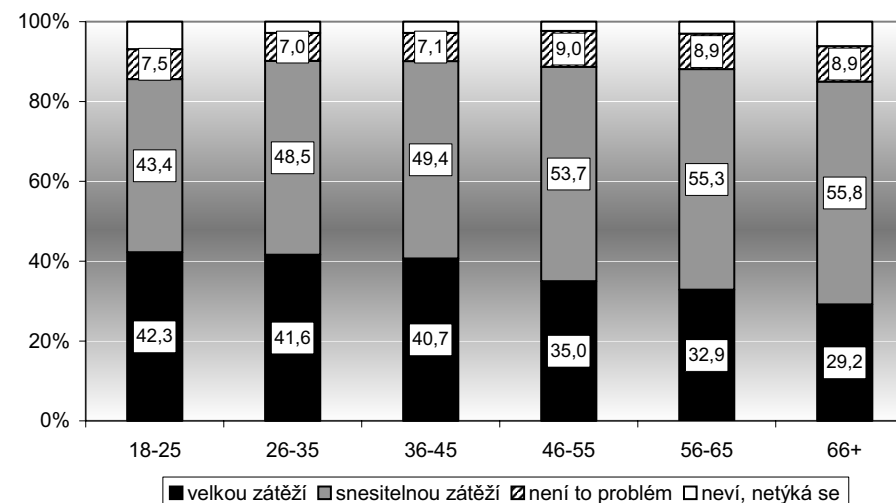

Poznámka: 1 – domácnosti dělníků, 2 – domácnosti samostatně činných (mimo zemědělství),
3 – domácnosti zaměstnanců, 6 – domácnosti důchodců s EA členy,
7 – domácnosti důchodců bez EA členů, 8 – domácnosti nezaměstnaných.

Zdroj: Sociální situace domácností 2001, N = 10 599.

Obdobné třídění jako v grafu 3, ale tentokrát podle kategorií věku přednosty domácností, zobrazuje graf 4. Z grafu 4 je především velmi dobře patrné, jak s rostoucím věkem přednosty domácnosti klesá četnost odpovědi, že náklady na bydlení jsou pro domácnost velkou zátěží. Jestliže mezi domácnostmi s přednostou ve věkové kategorii 18 – 25 let 42,3 % domácností uvedlo, že náklady na bydlení jsou pro ně velkou zátěží, mezi domácnostmi s přednostou ve věku nad 66 let už to bylo necelých 30 % domácností. Současně s rostoucím věkem přednosty domácnosti však roste podíl domácností, které uvedly, že náklady na bydlení jsou pro ně snesitelnou zátěží. I zde je nutno upozornit na skutečnost, že v první a poslední kategorii domácností (tj. s nejmladším a nejstarším přednostou) se vyskytoval nejvyšší podíl domácností, které uvedly odpověď „nevím, netýká se“.

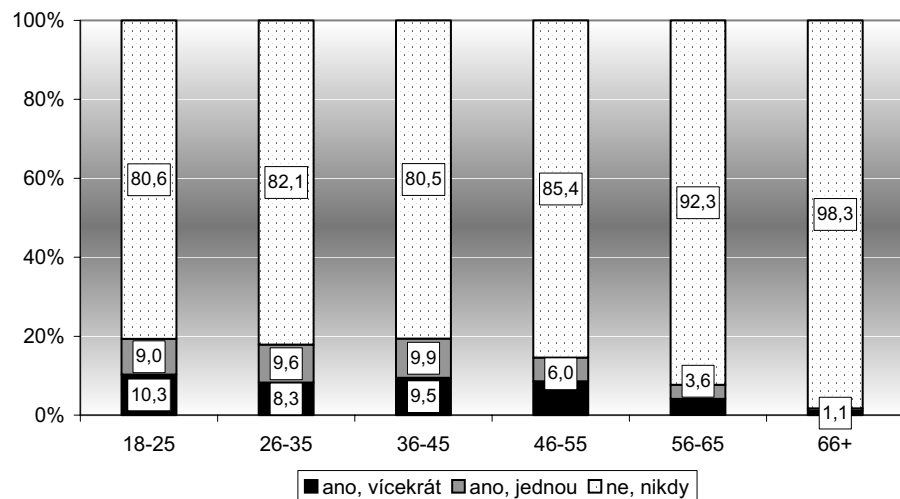
Graf 4: Struktura odpovědí na otázku, jak velkou finanční zátěží pro domácnost jsou náklady na bydlení, podle věku přednosty domácnosti

Zdroj: Sociální situace domácností 2001, N = 10 599.

Domácnosti měly rovněž uvést, zda se v průběhu roku 2000 někdy dostaly do pozice dlužníků, pokud jde o výdaje na nájemné a platby za teplo, elektřinu, plyn a vodu. V tomto případě se pochopitelně jedná o poněkud „choulostivou“ otázku, domácnosti mohou mít často tendenci zamlčovat skutečný stav věcí nebo odpovídat tak, aby samy sebe neukazovaly ve špatném světle. Pro některé osoby může být obtížné přiznat, že se dostaly do prodlení s poplatky za nájemné nebo energie, obzvláště pokud život na dluh považují za něco špatného a neslučitelného s dobrými mravy, tuto situaci lze do jisté míry předjímat zejména u starších osob. I s touto výhradou však uvádíme rozložení odpovědí na uvedenou otázku v členění podle věku přednosty domácnosti.

Graf 5: Struktura odpovědí na otázku, zda se domácnost v průběhu roku 2000 dostala do pozice dlužníka pokud jde o nájemné placené za byt, podle věkových kategorií přednosti domácnosti (pouze domácnosti nájemního sektoru)

Zdroj: Sociální situace domácností 2001, N = 2 898.

Z grafu 5 je velmi dobře patrné, že do potíží s placením nájemného se v průběhu roku 2000 dostávaly zejména domácnosti s předností ve věku do 45 let, nad touto věkovou hranicí klesá podíl domácností, které přiznaly, že se jednou nebo vícekrát dostaly do prodlení s úhradou nájemného za obývaný byt. Jak již však bylo řečeno výše, uvedená struktura odpovědí může být do značné míry vychýlena v důsledku skutečnosti, že mladší lidé se nebojí přiznat, že se dostaly do dluhů, zatímco starší lidé setrvávají v přesvědčení, že se jedná o něco natolik špatného, že své dluhy raději zamlčí. Dalším důvodem může být obecně lepší platební morálka lidí ve vyšším věku. Při třídění podle sociální skupiny přednosti domácnosti se ukazuje, že do dluhů se v průběhu roku 2000 dostávaly nejčastěji domácnosti nezaměstnaných a domácnosti dělníků.

Prakticky stejný pohled jako skýtá graf 5 bychom dostali při vyhodnocení odpovědí na otázku, zda se domácnosti v průběhu roku 2000 dostaly do prodlení s platbami za teplo, elektřinu, plyn a vodu. I při zahrnutí domácností ze všech sektorů bydlení (nejen

nájemního sektoru jako v případě předchozího grafu) se ukazuje, že domácnosti s předností ve věku do 45 let se do problémů s platbami ze energie v průběhu roku 2000 dostávaly v mnohem větší míře než domácnosti s předností starším 45 let. Jednoznačně nejvyšší podíl domácností, které uvedly, že se do prodlení s platbami za energie nedostaly nikdy, je mezi domácnostmi s předností starším 66 let (98 % domácností). Rozložení odpovědí se neliší ani z hlediska sociální skupiny přednosti domácnosti. Zejména domácnosti nezaměstnaných a dělníků přiznaly, že jednou či vícekrát nebyly v roce 2000 schopny uhradit v řádném termínu platby za teplo, elektřinu, plyn a vodu.

6.2 Bezdomovci

Bezdomovectví se v posledních letech dostává stále více do popředí veřejného zájmu ve vyspělých evropských zemích, v ČR však naštěstí dosud nepatří mezi hlavní sociální problémy. Organizace poskytující sociální služby bezdomovcům čelí v ČR velkým finančním problémům, zejména pokud se jedná o náklady na jejich provoz, a setkávají se s celou řadou administrativních těžkostí. Sektor sociálního bydlení bohužel dosud nebyl vytvořen a řada obcí pronajímá velkou část uvolněných bytů za tržní nájemné, což nevytváří příznivé podmínky pro trvalé řešení bytové situace lidí bez přístřeší. Počet lidí bez trvalého obydlí v ČR významně vzrostl po roce 1989 v souvislosti s klesajícími veřejnými výdaji do bytové výstavby, razantnější deregulací nájemného, rostoucí nezaměstnaností, aktivnější obecní politikou v oblasti vymáhání nedoplatků na nájemném a tvrdším postupem vůči neplatičům obecně. Žádné přesné statistiky počtu bezdomovců v ČR nejsou vedeny, odhady poskytované různými institucemi se poměrně silně různí. Obadalová (2001) uvádí rozmezí 35 000 až 75 000 lidí bez trvalého obydlí a vychází přitom z odhadů organizace Naděje. Jiné odhady hovoří o přibližně 3 500 bezdomovcích v Praze a 100 až 300 lidech bez domova v Brně a Ostravě. Ačkoliv bezdomovectví v ČR s ohledem na odhadovaný počet bezdomovců nepředstavuje tak významný problém v porovnání se situací v jiných zemích, za tristní lze považovat skutečnost, že u nás doposud neexistuje žádná oficiálně přijímaná definice bezdomovectví. Obadalová (2002) zmiňuje, že tato skutečnost souvisí do značné míry s chybějící obligatorní povinností asistovat lidem bez domova, která dosud není zakotvena v české legislativní úpravě. Jednoznačná definice